

In the autumn of 1939, along with the process of sovietization of public-political life, the system of education, which was tested by the Soviet regime in previous years in the eastern and central regions of Ukraine, is actively starting to be introduced. At the same time, there was complete neglect of local and national traditions, religious education was rejected.

Key words: education, Soviet power, Western Ukraine, Sovietization, schools, educational institutions, pedagogical staff.

Стаття надійшла до редколегії
26.09.2017 р.

УДК 94(477.82)«19»:321.74:271.22-754-057.87

Олександр Федчук

Вплив радянської влади на формування студентського складу Волинської духовної семінарії

У статті розглянуто контроль радянської влади над складом студентів Волинської духовної семінарії протягом її існування в 1945–1964 рр. При цьому наведено характерні приклади ставлення влади до семінаристів та проаналізовано причини, що спонукали до усунення з навчального закладу окремих із них. Розкрито методи, якими уповноважений Ради в справах Руської православної церкви добивався відрахування із семінарії небажаних осіб.

Ключові слова: Волинська духовна семінарія, уповноважений, націоналістичний рух, Михайло Діденко, Сильвестр Богданов, Анатолій Федулов.

Постановка наукової проблеми та її значення. Даючи дозвіл на функціонування в Луцьку духовної семінарії, радянська влада розраховувала на те, що в ній навчатимуться особи, із яких удасться зробити священнослужителів нової формації, повністю лояльних до системи й залежних від неї. Однак чимало вступників у цей навчальний заклад залишалися патріотами України та не викликали довіри влади, а деякі з них були прямо пов'язані з національно-визвольним рухом. Запідозрених у ненадійності студентів влада прагнула усунути із семінарії, але й ті, хто залишався в ній, теж не вважалися лояльними до панівного ладу. Дослідження впливу влади на склад студентів Волинської духовної семінарії (ВДС) розкриє один із різновидів контролю тоталітарної системи над Церквою. Водночас воно дасть змогу краще зрозуміти ментальність західноукраїнської молоді, котра вступала в цей заклад протягом 1945–1964 рр., коли в Луцьку функціонувала ВДС, а це, зі свого боку, сприятиме спростуванню твердження про те, що в діючих у СРСР духовних семінаріях навчалися повністю підконтрольні владі студенти.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вплив органів радянської влади, а особливо уповноваженого Ради у справах Руської православної церкви, на ВДС у своїх працях предметно розглядають В. Милусь [27] та В. Рожко [30]. Торкаються цього питання у власних наукових розвідках також В. Борщевич [23; 24] й О. Сушук [33]. У дослідженні Д. Веденєєва [25] уміщено відомості про вербування студентів ВДС радянськими спецслужбами.

Мета дослідження полягає в спробі аналізу впливу органів радянської влади на зміни в складі студентів ВДС. Відповідно до цього поставлено такі **завдання:** навести приклади ставлення семінаристів до панівного ладу, вияснити оцінку владою внутрішніх переконань студентів, відстежити причини їх відрахувань із семінарії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як і викладачі, студенти ВДС також не користувалися довірою радянської влади. Уповноважений М. Діденко воєни 1945 р. декілька разів відвідував вступні іспити в щойно відкритому навчальному закладі. За підсумками почутого у перший екзаменаційний день він зазначив: «Диктант п'ятеро написали на 3, у декого від 10 до 30 помилок. [...] Відомостей з історії СРСР, географії, російської мови, арифметики, російської літератури ніяких не мають. Одначе історію Польщі, польську мову, деякі питання історії України, її географії пояснюють з позицій фашистських. [...] Із російської мови та російської літератури також нічого не знають. Молитви більшість знають і читають тільки на українській мові, на слов'янській

¹ © Федчук О., 2017

ніхто не знає. Все це приводить до такого висновку. Вступники майже усі без винятку і ті, які будуть прийняті, нашпиговані польсько-українським фашистським сурогатом і не мають хоча б елементарної уяви про дійсну культуру Радянського Союзу. Тримати людей з такими уявленнями та викладати тільки догми суто ідеалістичного порядку, суто протилежні науці – це означає випустити людей не тільки і в найменшому ступені не корисних, але й шкідливих для суспільства» [2, арк. 27]. Другого дня уповноважений звернув увагу на абітурієнта, який заявив, що «українська нація існує з часів князя Володимира, при якому з'явився і тризуб» [13, арк. 16].

Отже, дуже швидко вияснилося, що в цілому радянська влада у своїх планах щодо формування класу радянського духовенства не могла сподіватися на вихідців із Західної України. Характерно, що ненадійними вважали навіть тих семінаристів, які воювали в радянській армії під час Другої світової війни. Наприклад, Дмитро Петриченко із Луцька, прийнятий у ВДС у 1947 р., хоч і отримав поранення на фронті, але був зарахований чиновником до тих семінаристів, які прагнуть «під прикриттям церкви приховати свою причетність до банд» [14, арк. 151]. У квітні 1948 р. Д. Петриченко припинив відвідувати лекції та був відрахований із семінарії [4, арк. 128]. Серед абітурієнтів 1945 р. виявилось троє фронтовиків, котрі мали поранення й контузії, але вони на іспити не з'явилися. Натомість, вступив на ЛБПК Григорій Кравченя, який у 1943–1944 рр. воював у партизанському загоні ім. Котовського під командуванням генерала В. Бегми [3, арк. 236–237]. Загалом, у 1940-х рр. у ВДС вступило не менше ніж десять учасників бойових дій. Один із них, М. Кришпинович, мобілізований на фронт у 1944 р., був навіть офіцером, закінчив Холмське артилерійське училище. До звільнення з армії він служив ад'ютантом командира дивізії [14, арк. 149–150].

Звинування в націоналістичних настроях стосувались усіх семінаристів: «Із особистого спостереження я переконався, – писав уповноважений, – що більшість із них обізнані з елементами польської історії та літератури, знають деяких історичних осіб і письменників, знають українсько-німецьких націоналістів, говорять порівняно непогано польською та українською мовами, а ось російську мову, літературу та українських радянських письменників не читали та не знають. Про історію СРСР мають уявлення глибоко хибні, контрреволюційні. Так, наприклад, значна частина з них має погляд такий, що Україна як країна і українська нація існує з давніх часів, що російська держава і російська нація зобов'язана українцям своїм походженням і своєю державністю» [13, арк. 35]. Отже, у 1940-х рр. більшість студентів ВДС відзначалися досить високою національною самосвідомістю, що, звичайно, не могло подобатися радянській владі, яка вважала це проявом непокори, котра повинна жорстоко каратися.

Незважаючи на те, що на першому етапі функціонування церковного навчального закладу в Луцьку перед владою не стояло питання його загальної дискредитації, дуже швидко стало помітним достатньо зневажливе ставлення уповноваженого до студентів семінарії. «За своїм виглядом це фізично здорові, міцні, прекрасно одягнені люди. – писав М. Діденко про слухачів курсів 1945 р. – Зовні це смиренні люди, ввічливі до нудоти (за десять кроків скидають шапку і низько кланяються), зовні налаштовані “богобоязливо”, часто з усякого приводу хрестяться, значна більшість із них знає не лише напам'ять молитви, але й церковне богослужіння, Старий і Новий Завіт, елементи про церковну історію і т. п. [...] При ознайомленні виясняється, що вони виховувались у колі куркулів, українсько-німецьких націоналістів, служителів культу і безперечно більшість із них ворожі радянській владі» [13, арк. 35–37].

Хоча більшість семінаристів зовні ніяк не проявляли негативного ставлення до влади, уповноважений, очевидно, за таку ознаку вважав соціальне походження студентів. Найбільшою недовірою користувалися діти священнослужителів, але у ВДС їх було порівняно небагато. Семінарія наповнювалася переважно за рахунок селянських дітей, тому М. Діденко, намагаючись пояснити причини їх вступу, використовував усталений радянський поділ селянства на куркулів, середняків та бідноту. Розглядаючи анкети перших сімдесяти абітурієнтів 1945 р., уповноважений зазначив, що серед вихідців із селянських родин 32 особи можна зарахувати до куркульських і заможних сімей, 14 – середняків та дев'ять – до бідняків. Щоправда, він зауважив, що «це питання ще треба уточнити, щоб аналіз зробити на основі опитування слухачів та інших матеріалів» [13, арк. 2]. Дещо пізніше уповноважений заявив, що із 32 селян, прийнятих на навчання, лише один був середняком, а всі інші – вихідці з куркульських родин [23, с. 60]. Вочевидь, М. Діденко мав на меті показати те, що навчатись у навчальних закладах Церкви мають бажання майже виключно традиційні класові вороги радянської держави – служителі культу й куркулі. Однак вивчення анкет абітурієнтів ВДС, у яких указувалася й інформація про кількість у сім'ї землі, дає підставу стверджувати, що більшість вступників ніяк не можна було назвати заможними. Родини переважної частини вихідців із села обробляли по 3–5 га землі та тільки в деяких було по 10–16 га.

Із 1947 р. під час вступу у ВДС від абітурієнтів уже не вимагали декларувати розміри сімейних земельних наділів. У зв'язку з успіхами процесу колективізації сільського господарства на Волині, уповноважений висловлював сподівання, що колгоспники в семінарію не підуть, через що вона припинить свою діяльність. «Число бажаючих навчатися різко йде на спад, – стверджував уповноважений С. Богданов у 1950 р., – особливо починаючи з 1948 р., коли розпочалася колективізація західних областей України. Серед тих, хто вступив у семінарію, ми не маємо жодного робітника і колгоспника [...]. Є підстави припускати, що подальше організаційне укріплення колгоспів та підвищення ідейно-політичного рівня колгоспників (у результаті проведення агрополітнавчання) викличе відхід семінаристів із семінарії, сім'ї яких вступили у колгосп» [17, арк. 64–65].

Однак такі висновки уповноваженого виявилися передчасними: уже в 1951 р. у семінарію виявило бажання вступити 24 колгоспники [19, арк. 6], а через декілька років саме колгоспники Західної України зробили ВДС однією із наймасовіших духовних семінарій СРСР. Тривалий час у документах, де йшлося про соціальне походження студентів та абітурієнтів, продовжували вирізняти колгоспників й одноосібників. Останні вступали в семінарію навіть ще в 1959 р.

У вступних анкетах повоєнні абітурієнти ВДС мусили повідомляти й про своє перебування на окупованій території. Такий епізод у біографії мали практично всі викладачі та вступники до семінарії, що накладало додаткову підозру на навчальний заклад. Комуністичний режим звинувачував радянських громадян у тому, за що мав відповідати сам. Тож його вірний прислужник М. Діденко неодноразово виражав занепокоєння через те, що викладачі якийсь час перебували під німецькою владою [12, арк. 80а]. Уповноважений також стверджував: «Весь склад слухачів духовної семінарії знаходився три роки на окупованій території, і це не могло не поставити деякого відбитку у їх свідомості, що безумовно впливало на вступ у духовну семінарію» [5, арк. 116]. М. Діденко був переконаний, що радянська молодь не може мати бажання здобувати професію священника, тому причиною того, що більшість усіх вступників у ВДС – особи віком 18–20 років, він називав «вплив німецько-українських націоналістів, церкви та старої українсько-польської фашистської школи, який все ще залишався» [13, арк. 2].

Загалом, потрібно зауважити, що в 1940-х рр. у різноманітній документації, пов'язаній з апаратом уповноваженого Ради у справах РПЦ, можна знайти неодноразові заяви про ворожість до системи тих чи інших викладачів і студентів ВДС, але згодом така риторика фактично зникла й знову з'явилася лише наприкінці 1950-х рр. при уповноваженому А. Федулову, коли у влади постала потреба обґрунтувати необхідність закриття семінарії. У тому, що уповноважений М. Діденко, який помер у 1949 р., уживав подібні терміни, убачається притаманна багатьом чиновникам першого повоєнного покоління нездатність повністю позбутися привитих раніше стереотипів ставлення до Церкви як до контрреволюційної організації, що об'єднує ворогів радянської держави. Протягом майже всіх 1950-х рр. владі в цілому вдавалось уникати невважених оцінок членів релігійних організацій, зокрема представників ВДС, хоча становище Церкви в СРСР водночас, порівняно з д. п. 1940-х рр., дещо погіршилося. Наприкінці ж 1950-х рр. атеїстична пропаганда була значно посилена, але її акценти змістилися зі звинувачень в антирадянській агітації на закиди щодо поширення релігійного мракобісся, що нібито гальмувало розвиток соціалістичного суспільства. У цьому руслі проводилося й більшість заходів, спрямованих на створення негативного іміджу викладачів і студентів ВДС. Щоправда, для посилення такого ефекту влада неодноразово зверталась і до оприлюднення певних біографічних даних тих чи інших осіб, що мало б засвідчувати їхню націоналістичну діяльність у минулому.

На першому етапі функціонування ВДС влада, виявляючи невдоволення складом семінаристів, майже не втручалась у процес набору студентів. Зокрема, були допущені до навчання ті абітурієнти ЛБПК, які при уповноваженому М. Діденку вихваляли С. Петлюру, згадували про тризуб та заявляли про древність української нації. Можливо, уповноважений припускав, що подібні відповіді на вступних іспитах були лише наслідком відсутності радянського виховання й за час навчання свідомість таких осіб удасться виправити. Допускаючи можливість перевиховання ряду абітурієнтів, М. Діденко натомість не відчував жодної довіри до тих, кому не пощастило з анкетними даними. Чи не єдиний зафіксований тоді приклад прямого втручання уповноваженого в студентський набір стосувався абітурієнта, який завинив перед радянською владою тільки тим, що був племінником Дніпропетровського архієпископа УАПЦ Геннадія (Шиприкевича), котрий емігрував слідом за відступом німецької армії на Захід. У 1946 р. керівництво ВДС прислухалося до поради уповноваженого не брати на навчання Ігоря Шиприкевича [16, арк. 64], але вже в 1947 р. ця особа, незважаючи на невдоволення М. Діденка [14, арк. 151], була прийнята одразу на другий курс.

Що ж стосується відрахувань із семінарії в процесі навчання, то тут утручання влади значно помітніше, але не можна не визнати, що більшість відрахувань із політичних мотивів не були пов'язані з кримінальною відповідальністю. Такий випадок у ВДС стався лише в січні 1949 р., коли за підозрою в націоналістичному русі заарештували студента третього курсу П. Ковальчука [6, арк. 11], якого незабаром засудили на десять років таборів [29, с. 379]. Інші подібні випадки виглядають спробою керівництва семінарії дистанціюватися від осіб, які владою вважалися неблагонадійними. Особливо прикрими слід уважати відрахування в першій частині 1947/1948 навчального року В. Горкуна, Є. Мельничука та Я. Сенюка, яких було покарано як синів репресованих бандерівців. Через зв'язки з націоналістичним підпіллям у грудні 1948 р. відраховано із семінарії студента I курсу А. Хілуху [15, арк. 26].

Цікаво, що у всіх протоколах педрад, де йшлося про ці відрахування, а також у пізніших звітах про рух студентів жодним словом не зауважено про їхню справжню причину. Побояючись, імовірно, звинувачень у прийомі націоналістично налаштованих елементів, адміністрація навчального закладу зазначала, що В. Горкун, Є. Мельничук і Я. Сенюк були відраховані через малоуспішність чи неприбуття з канікул [4, арк. 105; 11, арк. 98], А. Хілуха – у зв'язку із ненаданням документа про освіту [4, арк. 147], а арештований П. Ковальчук – через пропуски занять [24, с. 177]. І лише уповноважений у своїх звітах Раді у справах РПЦ указував на істинну причину відрахувань цих студентів [5, арк. 162].

Навесні 1951 р. за порушення дисципліни відраховано студента другого курсу В. Вдодовича та Б. Марка, який уже закінчував навчання в семінарії. І цього разу істинні причини таких дій керівництва навчального закладу зазначені лише у звіті уповноваженого. Виявляється, В. Вдодович під час лекції з історії Руської церкви заявив, що в СРСР Церква так само переслідується, як і під час Брестської унії. Уповноваженому С. Богданову було відомо, що подібні розмови він вів і серед своїх товаришів по навчанню в позалекційний час. Б. Марка теж звинуватили в антирадянських настроях та не допустили до випускних іспитів, відрахувавши із довідкою про закінчення трьох курсів семінарії, хоча він фактично провчився близько чотирьох років [5, арк. 162]. Примітно, що В. Вдодович та Б. Марко через якийсь час в інших епархіях були рукопокладені у священний сан. Отже, кримінальне впровадження проти них відкрито не було, а причини відрахування з ВДС вони, мабуть, зуміли приховати.

Жодних документів, які б допомогли вияснити ступінь впливу влади на такі відрахування з ВДС, віднайти не вдалося. У будь-якому випадку помітно, що керівництво семінарії не захотіло відстоювати цих осіб, що свідчить про готовність готувати кадри, які будуть угодні системі. Потрібно також зауважити щодо того, що про розмови, які велись у стінах ВДС, дізнавалася влада, а отже, серед студентів, імовірно, були ті, котрих органи безпеки схилили до співпраці.

Із плином часу перевірка лояльності семінаристів до режиму не припинялася. Секретар Волинського обкому КПУ І. Грушецький писав, що зі 182 осіб, які подавали документи на вступ у ВДС у 1956 р., понад сто – «активні учасники банд ОУН, бандеспісбники, службовці німецьких каральних органів». У наступні роки, за словами цього ж партійного функціонера, такі особи теж «намагалися пролізти в семінарію». Більшість із них, визнавав І. Грушецький, під різними приводами в семінарію допущені не були, але «багатьом із тих, хто має націоналістичні і антирадянські погляди», все ж удалося вступити у ВДС. Щодо випускників семінарії й студентів, які навчалися в ній у 1960 р., то секретар обкому був переконаний, що більшість їх являє собою «політично ворожу категорію людей» [31, с. 360].

У д. п. 1950-х – на поч. 1960-х рр. прізвища семінаристів, підозрюваних у націоналістичному русі, оприлюднено в радянській пресі. У внутрішньому листуванні органів влади теж неодноразово йшлося про таких студентів. У підсумку, фактично усіх виключено з ВДС. Наприклад, студенти М. Гуцал, В. Квасниця, В. Савчук та В. Шанайда, за словами І. Грушецького, «проводили підривну діяльність і агітацію проти політики Партії і Радянського уряду серед своїх однокашників» [1, арк. 18]. Зокрема, В. Савчук на лекціях з історії РПЦ заявив, що об'єднання України з Росією – зрадництво, Богдан Хмельницький був зрадником, підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату – неправильне, а українська Церква має бути якнайменше автономною [22, арк. 186]. Очевидно, унаслідок тиску на вказаних студентів двоє з них подали заяви на відрахування через стан здоров'я, а ще один не повернувся на навчання з канікул.

Деякі десятки студентів ВДС звинувачено в націоналістичній діяльності на сторінках обласної газети «Радянська Волинь» та у фейлетонах В. Симковича, виданих у збірці «Духовні отці та їх вихованці». Більшість фігурантів цих публікацій, у підсумку, були змушені забрати документи із семінарії. Як і в попередні роки, адміністрація семінарії прагнула не афішувати істинні причини відрахування, що дало змогу окремим особам пізніше рукопокласти у священний сан. В усіх протоколах педрад, де приймалися рішення про виключення студентів, йшлося про стан здоров'я, сімейні

обставини та неприбуття з канікул. Лише М. Гуцал разом із В. Грицаном були відраховані із семінарії 16 жовтня 1959 р. через «невідповідність за своїм настроєм духовній школі» [8, арк. 96]. У подібному формулюванні відрахування теж проглядається спроба завуалювати істинні причини, однак такі студенти, як М. Гуцал, дійсно не відповідали критеріям радянського священнослужителя, який мав би бути повністю лояльним до влади.

Окремі семінаристи, які через звинувачення в націоналізмі змушені залишити ВДС, пробували продовжити навчання в інших семінаріях. Це вдалося, зокрема, Н. Рашкевичу, якого уповноважений називав членом дивізії СС «Галичина», у зв'язку з чим звертався до уповноваженого Івано-Франківської області: «Прошу перевірити відомості про Рашкевича Н. І. у відповідних органах і повідомити мені на предмет вирішення питання про можливість подальшого перебування його у семінарії» [21, арк. 1]. У 1958 р. Н. Рашкевич перевівся в Ставропольську духовну семінарію, яку закінчив через рік. Згодом він вступив у духовну академію й став священником.

У 1961 р. невдалу спробу перевестись у Ленінградську духовну семінарію зробив С. Гриньків. Місцевий уповноважений одразу звернувся до А. Федулова з проханням «повідомити про наявність матеріалів, які могли б перешкодити його зачисленню у семінарію» [10, арк. 43–44]. Волинський уповноважений відповів своєму колезі, що цей студент забрав документи з ВДС після викривальної публікації в «Радянській Волині». Незважаючи на перешкоди в навчанні, С. Гриньків пізніше теж став священником.

Удалося прийняти духовний сан і М. Сас-Жураківському, якого відраховано з ВДС у травні 1958 р., наприкінці першого року навчання. Батько цього студента відбував покарання за те, що воював у складі німецької армії, а сам він, уже перебуваючи в священному сані, був засуджений на початку 1980-х рр. за відмову отримувати радянський паспорт [26, с. 10].

Частині осіб, звинувачених у приналежності до націоналістичного руху, попри все, удалося закінчити ВДС та уникнути переслідувань у майбутньому. Серед них, наприклад, – М. Павко, якого в лютому 1953 р. затримано як зв'язкового УПА, але через дев'ять місяців відпущено на свободу через недоведеність вини [28]. У ВДС він вступив у 1959 р., а в 1963 р. найкраще на курсі закінчив семінарію, після чого продовжив навчання в МДА. Однак треба визнати, що частина осіб задля здійснення мрії стати священником мусили йти на компроміс зі своєю совістю. Зокрема, відомо, що в 1956 р. серед абітурієнтів ВДС органи безпеки виявили 23 особи, на яких були «серйозні компрометуючі матеріали». Через «оперативні позиції серед адміністрації семінарії» вони не були допущені до іспитів «під благовидними причинами», а троє першокурсників тоді ж стали інформаторами [25, с. 255].

Причинами для недопущення до навчання у ВДС могли стати й інші обставини, серед яких – наявність в абітурієнтів вищої освіти. При цьому на першому етапі функціонування семінарії влада не наважувалася тиснути на таких вступників, але, імовірно, рекомендувала керівництву ВДС їх не приймати. Зокрема, у 1953 р. документи в семінарію подавав сорокарічний мешканець Зборівського р-ну Тернопільської обл. Ф. Корпяк, який у 1936 р. закінчив греко-католицьку семінарію у Львові, у 1943 р. – учительську семінарію в Рогатині, у 1948 р. – педучилище, заочно навчався у Львівському педінституті й 14 років працював викладачем початкових класів у Львівській області [20, арк. 70]. За підсумками вступних іспитів адміністрація навчального закладу відмовила в прийомі Ф. Корпяку, якого змусили скласти іспити за два перші курси семінарії. У 1957 р. вступити у ВДС хотіли студенти Львівського ветеринарного інституту та Чернівецького педагогічного інституту [7, арк. 163], а в 1959 р. документи в семінарію подавав випускник історичного факультету Львівського держуніверситету Я. Гаврилишин [9, арк. 104]. На цих осіб уповноважений звернув особливу увагу – і на іспити вони не прибули.

Ще однією перепоною для навчання в семінарії могло стати й попереднє місце роботи абітурієнта. Улітку 1957 р. С. Богданов поцікавився в уповноваженого Ради у справах РПЦ по Запорізькій області, чи в того немає зауважень із приводу місцевого мешканця О. Вольвача, який подав документи у ВДС. Запорізький уповноважений повідомив, що прийняття О. Вольвача в семінарію небажане, оскільки той після закінчення технічного училища працював у м. Молочанську на засекреченому військовому об'єкті [7, арк. 196]. Цей же уповноважений повідомив С. Богданова, що вжив заходів для того, щоб не допустити вказаного абітурієнта до вступу у ВДС. Як результат, С. Вольвач на іспити не з'явився.

Відфільтровуючи із семінарії небажані елементи, влада розраховувала, що з тих, хто залишиться, будуть підготовлені слухняні режими священницькі кадри. Однак більшість випускників ВДС не змінила своїх внутрішніх переконань і підкорялася системі лише з примусу. Це підтверджує, зокрема, той факт, що абсолютна більшість випускників ВДС, які були вихідцями зі Львівської, Тернопільської та Івано-

Франківської областей, прослуживши в Православній церкві по декілька десятків років, на зламі 1980–1990-х рр. покинули її й повернулись у відроджену в Україні Греко-Католицьку церкву, у якій перебувало до її насильницької ліквідації в 1946 р. близько п'ятнадцяти таких священників, згідно з дослідженням Я. Стоцького, було лише в Тернопільській області [32, с. 52–73]. Одночасно в цих же регіонах частина духовенства, яке здобувало богословську освіту у ВДС, перейшла в УПЦ-КП чи УАПЦ і тільки поодинокі священнослужителі залишились у Московському патріархаті. Хоча ті вихідці із Галичини та Прикарпаття, які після навчання у ВДС звершували своє пастирське служіння в інших регіонах, конфесійної приналежності переважно не змінювали. Отже, вплив навколишнього соціуму в цьому випадку виявився значнішим, ніж виховна робота в семінарії.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, влада використовувала всі засоби впливу для того, щоб усунути із ВДС ненадійні елементи й залишити тут лише тих, хто б повністю відповідав критеріям радянського духовенства. Однак перетворити семінарію на повністю підконтрольний навчальний заклад їй не вдалося, оскільки більшість викладачів і студентів ВДС мали високу національну самосвідомість та глибокі релігійні переконання. Усвідомлюючи це, влада негативно ставилася до тих, хто був пов'язаний із духовною семінарією й поступово збільшувала коло тих осіб, яких не можна було допускати до навчання.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (ДАВО). Ф. П-1. Оп. 2. Спр. 473.
2. ДАВО. Ф. П-1. Оп. 3. Спр. 703.
3. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 1. Спр. 7.
4. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 13.
5. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 14.
6. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 18.
7. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 63.
8. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 76.
9. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 78.
10. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 90.
11. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 2. Спр. 98.
12. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 2.
13. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 3.
14. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 6.
15. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 11.
16. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 12.
17. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 13.
18. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 15.
19. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 17.
20. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 18.
21. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 23.
22. ДАВО. Ф. Р-393. Оп. 3. Спр. 24.
23. Борщевич В.. Автономна Православна Церква на Волині. Луцьк, 1998. 98 с.
24. Борщевич В. Православна духовна верства Волині в добу радянського тоталітаризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки.* 2009. Вип. 14. С. 174–189.
25. Веденеев Д. Духовные учебные заведения Украины как объект оперативной разработки спецслужб (по документальным материалам МГБ-КГБ УССР 1940–1950-х гг.). *Труди Київської духовної академії.* 2015. № 23. С. 244–264.
26. *Вісник репресій в Україні.* Нью-Йорк, 1981, Вип. 4.
27. Милуш В. І. Державна влада і православна церква на Волині у другій половині 40–50-х роках ХХ століття. Луцьк: Волинянин, 2008. 228 с.
28. На Тернопільщині служить священник-повстанець. *Місто.* 21 груд. 2015.
29. Рожко В. Волинська духовна семінарія. Луцьк, 2004. 256 с.
30. Рожко В. Новітні мученики святого українського Православ'я на історичній Волині (ХХ ст.). Луцьк, 2010. 436 с.
31. Реабілітовані історією: Волинська області/редкол. тому: голова – О. І. Курилюк, відп. секретар – М. М. Кучерепа та ін. Кн. 1. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. 976 с.
32. Стоцький Я. Діахронія відродження парафій УГКЦ в західних областях України (1989–1991 рр.) (на прикладі Тернопільської області). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія.* Вип. 1. Ч. 3. Тернопіль, 2015. С. 52–73.

33. Сушук О. Радянські і державно-політичні органи та релігія і церква у Волинській області (1944–1953). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки.* 2008. Вип. 10. С. 204–212.

Федчук Александр. Влияние советской власти на формирование студенческого состава Волинской духовной семинарии. В статье рассматривается контроль советской власти над составом студентов Волинской духовной семинарии на протяжении ее существования в 1945–1964 гг. При этом приводятся характерные примеры отношения власти ко всем семинаристам и анализируются причины, которые побуждали к отчислению из учебного заведения отдельных из них. В частности, показано отношение режима к представителям разных социальных групп, которые выявляли желания обучаться в семинарии, а также к лицам, заподозренным в нелояльности к советской действительности. Выясняются методы, которыми уполномоченный Совета по делам Русской православной церкви добивался отчисления из семинарии нежелательных лиц, а также обращается внимание на особенности отношения к представителям семинарии в разные периоды ее существования.

Ключевые слова: Волинская духовная семинария, уполномоченный, националистическое движение, Михаил Диденко, Сильвестр Богданов, Анатолий Федулов.

Fedchuk Oleksandr. The Impact of Soviet Power on the Formation of the Volyn Theological Seminary Students. The article is devoted to the control of the Soviet government of the part of students of the Volyn theological Seminary during its existence in 1945–1964 years. One was given the following typical examples of attitude of power to all seminarians and analyzed the reasons of the exclusion some of them from the educational institution. In particular, it was shown the attitude of the regime towards the representatives of different social groups who have revealed a desire to study in the Seminary, and to persons suspected of disloyalty to the Soviet reality. It was clarified the methods by which the Commissioner of the Council for Russian Orthodox Church attained exclusion of undesirable persons from the Seminary, and also was paid attention to the attitudes to the representatives of the Seminary at different periods of its existence.

Key words: Volyn theological Seminary, the Commissioner, the nationalist movement, Mikhail Didenko, Sylvester Bogdanov, Anatoly Fedulov.

Стаття надійшла до редколегії
14.09.2017 р.

УДК 378.091.2:93/94](477.83-25)«19»:[34+32

Ірина Антоняк

Нормативно-правова база функціонування історичної освіти в педагогічних ВНЗ Львова (1944–1957 рр.)

У публікації здійснено спробу комплексного аналізу нормативно-правової бази історичної освіти, на яку впродовж 1944–1957 рр. опиралися педагогічні інститути Львова (Львівський державний педагогічний інститут та Учительський інститут). Розглянуто причини, умови й наслідки впровадження певних нормативно-правових документів для педагогічної історичної освіти повоєнного Львова.

Ключові слова: нормативно-правова база, педагогічні інститути Львова, історична освіта, навчальна та ідейно-виховна робота.

Постановка наукової проблеми та її значення. Із відновленням радянської влади в Західній Україні та у Львові, зокрема, розпочався процес перебудови всіх сфер суспільного й культурного життя. Не стала винятком й освіта. Особливу увагу приділено історичній як науці, так і освіті, адже історія забезпечує певне патріотичне виховання та формування суспільної свідомості. Тому партійні органи намагалися використати історичну освіту як метод пояснення й виправдання дій та рішень партії на основі історичних фактів, що призвело до ідеологізації та політизації навчального процесу. Результатом такої освіти мала стати підготовка спеціалізованих учителів історії зі «зрілим» радянським світоглядом, що в подальшому давало змогу виховувати учнів у дусі радянського патріотизму. Вивчення нормативно-правової бази дасть змогу глибше зрозуміти та пояснити умови функціонування історичної освіти не лише на рівні педагогічного інституту, але й науково-освітніх інституцій Львова даного періоду.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Наукові розвідки з цієї теми дослідження свідчать про наявність значної кількості праць, що стосуються різних аспектів історичної освіти цього періоду. Утручання партійних органів в історичну освітню та наукову сферу відображено в дослідженнях Ю. Кислої [1] та

¹ © Антоняк І., 2017